

บทที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศมหาอำนาจ

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจในบทนี้ ผู้เขียนจะทำการศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา และ ไทยกับจีน เป็นกรณีศึกษา โดยเน้นช่วงระยะเวลา ก่อนและหลังสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีนในปีพ.ศ.2518 เป็นสำคัญ โดยจะทำการศึกษา 4 ประเด็น กล่าวคือ ประเด็นแรก เพราะเหตุใดก่อนที่ไทย-จีนจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนจึงดำเนินต่อกันในลักษณะที่ขัดแย้ง ประเด็นที่สอง เพราะเหตุใดไทย-สหรัฐฯ จึงผูกพันกันอย่างใกล้ชิด ประเด็นที่สาม ภายหลังจากที่ไทย-จีนได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2518 ไทย-สหรัฐฯ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และประการที่สี่ เพราะเหตุใด ไทยจึงเบี่ยงเบนความสัมพันธ์แบบพึ่งพามาจากสหรัฐฯ มาสู่จีน

2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ

มหาสมุทรที่คบค้ำกับไทยมาตั้งแต่อดีตอย่างแน่นแฟ้น คือ สหรัฐฯ การแข่งขันชิงความเป็นอภิมหาอำนาจระหว่างโลกเสรีและโลกคอมมิวนิสต์ เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ไทยแสวงหาความเป็นมิตรและผูกพันกับประเทศสหรัฐฯ ตลอดมา เพราะเหตุที่ว่า ผู้นำของไทยในขณะนั้น เชื่อมั่นว่าสหรัฐฯ คือ มหาอำนาจที่ผู้นำของไทยรู้สึกมีความมั่นคงและปลอดภัยเป็นอย่างยิ่งหากประเทศไทยจะอิงสหรัฐฯ ตลอดไป เพราะสหรัฐฯ คือ มหาอำนาจแห่งภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ที่จะนำพาให้ประเทศเล็ก ๆ เช่นประเทศไทยรอดพ้นจากภัยคุกคามจากภายนอก

2.1.1 ความสัมพันธ์แรกเริ่ม

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ เริ่มต้นโดยวิธีทางการทูตเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ผูกพันใกล้ชิดต่อกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ได้มีการลงนามระหว่างรัฐบาลอเมริกันและไทยในความตกลงว่าด้วยความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและวิชาการ

และความตกลงว่าด้วยความช่วยเหลือทางทหาร ซึ่งสหรัฐฯ เป็นผู้ให้และไทยเป็นผู้รับ¹ เพราะทั้ง ไทย-สหรัฐฯ มีทัศนคติสอดคล้องกัน คือ กลัวภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ความเป็นมหาอำนาจแห่ง คอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต สร้างความวิตกให้แก่สหรัฐฯ เป็นอย่างมาก เพราะการที่สหภาพ โซเวียตเข้าทำการยึดครองยุโรปตะวันออกและปิดล้อมนครเบอร์ลินในปีพ.ศ.2491 ทำให้สหรัฐฯ คิดว่าสหภาพโซเวียตกำลังก่อสงครามในรูปแบบใหม่ ดังนั้น สหรัฐฯ จึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบาย สกัดกั้น (containment policy) ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ ประการที่หนึ่ง เพื่อที่จะตัดทาน การใช้กำลังของสหภาพโซเวียต, จีน, เวียดนามเหนือ, และเกาหลีเหนือ ซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ไม่ให้ เข้ารุกรานประเทศเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ ประการที่สอง การใช้กำลังตอบโต้จะใช้ในกรณี ที่ การตัดทานไม่บังเกิดผล ประการที่สาม เพื่อจำกัดความสามารถทางอื่น ๆ ของอำนาจคอมมิวนิสต์ ในเอเชียที่จะเข้าแทรกแซงทางการเมืองในเอเชีย² ซึ่งสหรัฐฯ เชื่อว่าจะทำให้ประเทศคอมมิวนิสต์ เลิกล้มนโยบายรุกรานได้³

ด้วยเหตุนี้ การสร้างพันธมิตรเพื่อความเป็นใหญ่ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกสำหรับสหรัฐฯ จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ประเทศไทยจึงเป็นประเทศเป้าหมายหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่สหรัฐฯ เห็นประโยชน์และให้ความสนใจในการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรในลักษณะทวิภาคีเพื่อสร้าง ฐานอำนาจของสหรัฐฯ ให้มีความแข็งแกร่งยิ่งขึ้น และไทยก็ยินดีที่จะสานความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เนื่องจากไทยเกรงกลัวประเทศคอมมิวนิสต์และต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างมาก ผู้นำไทยตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่าคอมมิวนิสต์ คือ ประเทศที่น่าหวาดเกรงสำหรับไทย และประเทศ คอมมิวนิสต์ที่มีบทบาทมากที่สุดก็คือ สหภาพโซเวียตและจีน เพราะฉะนั้น การสร้างความสัมพันธ์ กับประเทศเสรีประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ ซึ่งไม่ปรารถนาจะให้สหภาพโซเวียตและ จีนมีอิทธิพลครอบงำภูมิภาคนี้ ประกอบกับผู้นำของไทยในขณะนั้นมีความรู้สึก ว่า คอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีน เป็นภัยคุกคามต่อประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาจ แผ่ขยายอิทธิพลไปทั่วภูมิภาคนี้ ซึ่งจะทำให้ไทยกลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ไปด้วย⁴

¹ ดนัย ทองใหญ่, ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506), (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 228-229.

² อภิญา รัตนมงคลมาศ, "นโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อเอเชีย" ใน การเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2529), หน้า 89.

³ อรุณ ภาณุพงศ์, "ยุทธศาสตร์ทางการเมืองระหว่างประเทศของสหรัฐฯ", วารสารสราญรมย์ ฉบับที่ระลึก 10 กุมภาพันธ์ 2508, หน้า 222-223.

⁴ ชาตรี ฤทธารมย์, นโยบายต่างประเทศของไทย : (2489-2497), (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2511, หน้า 85.

ประธานาธิบดีไอเซนเฮอว์ยังยืนยันที่จะให้ความช่วยเหลือทางการทหารจำนวนมากแก่ประเทศไทยต่อไป เพราะประเทศไทยเป็นฐานต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่มั่นคงแข็งแรงในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์^๖ นายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในสมัยประธานาธิบดีไอเซนเฮอว์ ก็เป็นบุคคลสำคัญที่ดำเนินนโยบาย "สกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์" และให้การสนับสนุนประเทศพันธมิตรของสหรัฐฯ ที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ตลอดมาเช่นกัน^๗ โดยนายดัลเลสได้เสนอทฤษฎีโดมิโนและยกตัวอย่างมาอธิบายไว้ว่า ถ้าประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนาม กลายเป็นคอมมิวนิสต์ ในที่สุดประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะกลายเป็นคอมมิวนิสต์อย่างแน่นอน จึงส่งผลทำให้ความผูกพันระหว่างไทย-สหรัฐฯ มีความใกล้ชิดติดกันเป็นอย่างมาก^๗ และสหรัฐฯ ได้เล็งเห็นประโยชน์จากการผูกพันกับไทย เพราะประเทศไทยเป็นด้านสำคัญที่จะช่วยสกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ได้เป็นอย่างดี โดยทั้งนี้นายแมกซ์ บิชอป เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้กล่าวถึงความสำคัญของไทยต่อรัฐบาลสหรัฐฯ ว่า "ประเทศเป็นเสมือนฝาजूของขวดหมึก ถ้าเราดึงजूนี้ออกเมื่อไหร่ น้ำหมึกสีแดงก็จะไหลไปถึงออสเตรเลีย"^๘ เป็นการแสดงให้เห็นได้ว่าสหรัฐฯ ต้องการให้ประเทศไทยเป็นจุดสกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริง

2.1.2 สงครามเกาหลี-สงครามเวียดนาม

นับตั้งแต่กลางปีพ.ศ.2493 เป็นต้นมา นโยบายต่างประเทศของไทยอยู่ในความควบคุมของทหารเป็นส่วนใหญ่ กระทรวงการต่างประเทศต้องลดบทบาทจากการเป็นผู้เสนอแนะนโยบาย มาเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบายที่ฝ่ายทหารได้กำหนดขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ในช่วงเวลานี้อยู่ในขั้นที่ดี ไทยกลายเป็นมิตรที่ดีที่สุดของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะเหตุที่ว่า ภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์มีความชัดเจนขึ้น สหรัฐฯ ต้องการให้ไทยเป็นปราการ

^๖ दनัย ทองใหญ่, ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506), หน้า 234.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า 260.

^๘ พันเอก บัญชา แก้วเกตุทอง, 36 รัฐบาลในระบบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2520), หน้า 385-386.

^๙ ถนอม สุข นุ่มนนท์, "ขบวนการต่อต้านอเมริกันสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม" รวมบทความประวัติศาสตร์ 2 (มกราคม 2524), หน้า 73 อ้างใน ธาณี สุขเกษม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน : วิเคราะห์แนวโน้มนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อจีน พ.ศ.2492-2515, (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 238.

ป้องกันและต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกันไทยก็ต้องการพึ่งพาสหรัฐฯ เพราะสหรัฐฯ เป็นประเทศเดียวที่มีอาวุธยุทธโปกรณ์ที่ทันสมัยและพร้อมที่จะช่วยเหลือตามที่ไทยต้องการได้⁹

2.1.2.1 สงครามเกาหลี

สหรัฐฯ ให้ความสนใจภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่สอง สมัยประธานาธิบดีทรูแมน โดยการให้ความช่วยเหลือแก่ฝรั่งเศสในการปราบปรามขบวนการเวียดนามของโฮจิมินห์¹⁰ เพราะสหรัฐฯ เชื่อว่าขบวนการเวียดนาม คือ ขบวนการของคอมมิวนิสต์ที่จะเผยแพร่สู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบกับในปีพ.ศ.2492 จีนคอมมิวนิสต์สามารถยึดครองจีนแผ่นดินใหญ่ได้ และในปีพ.ศ.2493 สงครามเกาหลีได้เกิดขึ้น จีน-สหรัฐฯ กลายเป็นคู่สงครามต่อกัน (จีนสนับสนุนเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ สนับสนุนเกาหลีใต้) และไทยได้ช่วยเหลือสหรัฐฯ โดยส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามเกาหลีด้วย แต่โดยความจริงแล้ว สงครามเกาหลีเกิดขึ้นเพราะเหตุที่ว่า ไช่เวียดได้หนุนรัฐบาลหุ่นของตนในเกาหลีเหนือ และสหรัฐฯ ได้หนุนรัฐบาลหุ่นของตนในเกาหลีใต้ สงครามดำเนินไปเกือบครึ่งปี และกองทัพสหประชาชาติ ภายใต้การนำของสหรัฐฯ ได้เข้าไปประชิดพรมแดนของจีน และล่วงละเมิดอธิปไตยของจีน ด้วยเหตุนี้ จีนจึงส่งกองทัพของตนเข้าไปช่วยเหลือเกาหลีเหนือ ในที่สุด กองทัพของจีนผสมกับกองทัพเกาหลีเหนือก็สามารถรุกไล่โจมตีกองทัพสัมพันธมิตรของสหรัฐฯ ไปจนถึงเส้นขนานที่ 38 และสงครามได้ยุติลงในปีพ.ศ.2496 ซึ่งสงครามเกาหลีนี้ได้สร้างความสูญเสียให้แก่จีน-สหรัฐฯ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านกำลังคน โดยสหรัฐฯ ซึ่งน่าจะประสบชัยชนะในสงครามเกาหลีแต่กลับถูกจีนขัดขวางไว้ จากกรณีดังกล่าวได้ส่งผลทำให้สหรัฐฯ - จีนขัดแย้งต่อกันมากขึ้น ทำให้สหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลจีนเจียงไคเช็คซึ่งหนีไปได้วันมากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกัน¹¹

สหรัฐฯ - จีน จึงเป็นศัตรูต่อกันอยู่นาน และได้ส่งผลทำให้ไทย-จีนกลายเป็นศัตรูต่อกันด้วย กล่าวได้ว่า การร่วมรบในสงครามเกาหลีของไทยนี้ เป็นครั้งแรกที่ไทยได้ส่งเครื่องบิน C-47 จำนวน 4 ลำ พร้อมนักบินและหน่วยช่าง พร้อมกับกองกำลังประมาณ 4,000 คน เข้าสู่สมรภูมิใน

⁹สัมภาษณ์ ฯพณฯ พลอากาศเอก สิทธิ เศวตศิลา, เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2540.

¹⁰กระมล ทองธรรมชาติ, "สหรัฐกับเอเชียอาคเนย์" วารสารสังคมศาสตร์ 4 (ตุลาคม 2516), หน้า 8-9.

¹¹เขียน ธีระวิทย์, "จีนกับการคลี่คลายความตึงเครียดในเอเชีย", ใน จีนกับสังคมโลก (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, 2519), หน้า 351-352.

ต่างประเทศ และผลตอบแทนที่ไทยได้รับจากการร่วมมือกับสหรัฐฯ ก็คือ ทำให้สหรัฐฯ สนับสนุนให้ธนาคารโลกให้เงินกู้ยืมแก่ประเทศไทยจำนวน 25 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และได้รับความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐฯ นับว่าเป็นการสร้างประวัติศาสตร์ความเป็นมิตรทางทหารระหว่างไทย-สหรัฐฯ ได้เป็นอย่างดี

สหรัฐฯ เชื่อมมั่นยิ่งขึ้นว่าลัทธิคอมมิวนิสต์และจีนจะเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศไทยโลกเสรีอย่างแน่นอน¹² และเพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ ได้จัดการประชุมเจสซัป (jessup conference) ขึ้นที่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2493 ซึ่งเป็นการประชุมทูตและผู้แทนของสหรัฐฯ ประจำประเทศต่าง ๆ ในเอเชียโดยพิจารณาถึงผลกระทบของจีนที่ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะได้รับและจะต้องแสวงหาวิธีการป้องกันการขยายตัวของจีนให้ได้¹³ ซึ่งผลจากการประชุมสรุปได้ว่า หากสหรัฐฯ จะป้องกันไม่ให้ประเทศในเอเชียตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีนซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์นั้น สหรัฐฯ จะต้องให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่ประเทศเหล่านี้ เพื่อป้องกันการแทรกซึมและบ่อนทำลายของคอมมิวนิสต์¹⁴

นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา นโยบายต่างประเทศของไทยจึงดำเนินคล้ายตามสหรัฐฯ อย่างใกล้ชิด¹⁵ เพราะเหตุที่ว่าผู้นำไทยมีความคิดเห็นว่าการผูกพันกับมหาอำนาจหนึ่งสามารถต้านทานอำนาจการรุกรานของมหาอำนาจอีกประเทศหนึ่งได้เป็นอย่างดี ความผูกพันที่ไทยมีกับสหรัฐฯ มีทั้งด้านการเมือง, การทหาร, เศรษฐกิจ, และสังคม มีการลงนามในโครงการและสนธิสัญญาต่าง ๆ ตลอดจนข้อตกลงร่วมกัน อาทิเช่น ในปีพ.ศ.2493 มีความตกลงร่วมกันสามฉบับ ได้แก่ โครงการแลกเปลี่ยนทางการศึกษา สนธิสัญญาความร่วมมือทางเทคนิคและทางเศรษฐกิจ และสนธิสัญญาทางทหาร นอกจากนี้ ในปีพ.ศ.2494 ไทยได้สนับสนุนสหรัฐฯ

¹² ปรีดี อภิรัตน์, บทบาทของสหรัฐฯ ในเอเชียอาคเนย์หลังสงครามโลกครั้งที่สอง, (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514), หน้า 17.

¹³ Donald E. Neuchterlein, Thailand and the Struggle for Southeast Asia, (New York : Cornell University Press, 1965), p.106.

¹⁴ กนลา สุพานิช, การพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 100.

¹⁵ นฤมิตร สอดคุช, สัมพันธภาพทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 36.

ในการคัดค้านข้อเสนอของนายเยวทราล เนห์รู (นายกรัฐมนตรีอินเดีย) ที่ได้เสนอให้จีนมีที่นั่งในคณะมนตรีความมั่นคงแทนได้วันด้วย¹⁶

ในปีพ.ศ.2497 องค์การซีโต้ได้กำเนิดขึ้น โดยมีการลงนามในสนธิสัญญาร่วมจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีสมาชิกทั้งสิ้น 8 ประเทศ ประกอบด้วย สหรัฐฯ, อังกฤษ, ฝรั่งเศส, ออสเตรเลีย, นิวซีแลนด์, ไทย, ฟิลิปปินส์, และปากีสถาน¹⁷ แต่องค์การซีโต้สิ้นสุดลงเมื่อปีพ.ศ.2519 ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก มีสมาชิกภายในภูมิภาคสองประเทศที่ไม่ไว้ใจและไม่สนับสนุน ประการที่สอง มีนโยบายเชิงก้าวเกินไปมุ่งแก้ปัญหาโดยการใช้อำนาจแทน และประการที่สาม ชักชวนประเทศอื่นให้ช่วยเหลือทางทหารเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์¹⁸ แต่สนธิสัญญาฯ ดังกล่าวนี้นี้ มีความสำคัญทางทหารที่เชื่อมโยงเป็นสายโซ่ยุทธศาสตร์เพื่อสกัดกั้นจีนซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะในทัศนะของสหรัฐฯ มีความคิดเห็นว่ามีคามหมายในการป้องกันได้ แต่สำหรับทัศนะของจีนถือว่าการคุกคามความมั่นคงของจีน¹⁹ และการกล่าวหาว่าจีนเป็นประเทศที่รุกรานกั๊กติ การไม่เข้าใจถึงนโยบายของจีนกั๊กติ และการกระทำ การปิดล้อมจีนกั๊กติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะเป็นการเข้าใจผิดของสหรัฐฯ และพันธมิตรสหรัฐฯ มากกว่า เนื่องจากว่า การที่จีนต้องการขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ ขยายอุดมการณ์ ไม่ใช่ว่าจีนต้องการที่จะเข้ามารุกรานประเทศอื่น ๆ เสมอไป²⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบทวิภาคี อาทิเช่น ในปีพ.ศ.2501 การเยือนสหรัฐฯ ของผู้นำไทยสมัยนั้น คือ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้พบปะเจรจากับผู้นำและเจ้าหน้าที่ในระดับสูงของสหรัฐฯ การเจรจาส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการขอความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ มากขึ้น²¹ และจากความนิยมตะวันตกของจอมพล สฤษดิ์ฯ ทำให้สื่อมวลชนในสหรัฐฯ กล่าวชมเชยท่านว่า เป็นผู้ช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็น

¹⁶Frank C.Darling, *Thailand and the United States*. (Washington D.C. : Public Affairs Press, 1965), p.78.

¹⁷ชาติวี ฤทธารมย์, *นโยบายต่างประเทศของไทย : (2489-2497)* หน้า 184.

¹⁸เพ็ญศรี กาญจนในทัย, *พัฒนาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยปัจจุบัน*. (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, 2537), หน้า 151-152.

¹⁹เขียน ธีระวิทย์, "จีนกับการคลี่คลายความตึงเครียดในเอเชีย", ใน *จีนกับสังคมโลก*, หน้า 356.

²⁰John K.Fairbank, "The New China and the American Connection". *Foreign Affairs* Vol.51 No.1 (October 1972), p.37.

²¹दनัย ทองใหญ่, *ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506)*, หน้า 237.

คอมมิวนิสต์²² เพราะการป้องกันและรักษาความมั่นคงแห่งชาติเป็นเรื่องที่สำคัญ ต่อมาในปี พ.ศ.2504 พลเอก ประภาส จารุเสถียร (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น) กล่าวว่า "นโยบายต่างประเทศของไทยควรมีลักษณะแบบไทย ๆ ที่สามารถปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศได้ง่าย โดยถือเอาผลประโยชน์ของประเทศไทยเป็นที่ตั้งไม่เข้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ไม่ว่าจะกลายเป็นค่ายโลกเสรีหรือค่ายคอมมิวนิสต์ และนโยบายนี้ก็ไม่ใช่นโยบายที่เป็นกลางด้วย"²³

2.1.2.2 สงครามเวียดนาม

เมื่อจีนได้สถาปนาประเทศเป็นคอมมิวนิสต์ในปีพ.ศ.2492 และต่อมาในปีพ.ศ.2493 ได้เกิดสงครามเกาหลีขึ้น สหรัฐฯ จึงแน่ใจว่าคอมมิวนิสต์เป็นประเทศผู้รุกรานและมีนโยบายที่จะขยายอิทธิพลเข้าครอบครองประเทศโลกเสรีในเอเชียอย่างแน่นอน ดังนั้น สหรัฐฯ จึงจำเป็นต้องเข้ามาสกัดกั้นการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์ในเอเชีย มิให้ลุกลามไปยังภูมิภาคอื่นได้ต่อไป²⁴ ด้วยเหตุนี้ เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนาม รัฐบาลของประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ได้ตัดสินใจที่จะเข้ามาสวมรอยแทนฝรั่งเศสโดยทันที ทั้งนี้ เป็นการเข้ามาเพื่อสนับสนุนฝ่ายที่ต่อต้านขบวนการเวียดนามซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ ไม่ใช่ว่าสหรัฐฯ จะเข้ามาเป็นฝ่ายตรงข้ามกับคอมมิวนิสต์เสียเอง²⁵ และสหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่เวียดนามใต้เพื่อสู้รบกับเวียดนามเหนือ (เวียดนาม) ตลอดจน ไทยเองก็อยู่ฝ่ายสหรัฐฯ คอยสนับสนุนและช่วยสหรัฐฯ ตลอดจนเช่นกัน

สหรัฐฯ เห็นความจำเป็นต้องป้องกันเพื่อผลประโยชน์อันมีกับประเทศพันธมิตรของสหรัฐฯ ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ทำให้รัฐบาลไทยรู้สึกมั่นคงและพอใจมากขึ้น ในปีพ.ศ.2506 รัฐบาลสหรัฐฯ ได้ทำข้อตกลงว่าด้วยความช่วยเหลือพิเศษในการอำนวยความสะดวกในการส่งกำลังบำรุงทางทหารให้แก่ประเทศไทย สำหรับในด้านการทหารนอกจากไทยจะอาศัยสหรัฐฯ เป็นโล่กำบังภัยจากการคุกคามของฝ่ายคอมมิวนิสต์แล้ว ไทย-สหรัฐฯ ยังมีสนธิสัญญาทางทหารต่อกันด้วย²⁶

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 238.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 240.

²⁴ กระมล ทองธรรมชาติและกมล สมวิเชียร, หัวเลี้ยวหัวต่อของนโยบายต่างประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช 2514), หน้า 22.

²⁵ ประทุมพร วัชรเสถียร, "ไทยกับสงครามเวียดนาม : ประเมินผลจากนโยบายในอดีต" วารสารสังคมศาสตร์ 13 (มกราคม 2519), หน้า 34.

²⁶ สุชาติ บำรุงสุข, สหรัฐอเมริกากับระบบทหารในประเทศไทย : ศึกษากรณีความช่วยเหลือด้านการทหารยุคหลังสงครามเวียดนาม (ค.ศ. 1975-1980). (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2525), หน้า 59-60.

การดำเนินนโยบายผูกพันเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ ของไทยนั้น ส่งผลทำให้ไทย-สหรัฐฯ มีความผูกพันแน่นแฟ้นมากขึ้น และตรงกันข้ามไทยเริ่มเป็นปฏิบัติต่อจีนมากขึ้นเช่นเดียวกัน ในกรณีสงครามกุ่มเอกราชของเวียดนามที่ฝ่ายเวียดนามพยายามใส่อิทธิพลของฝรั่งเศสออกไปจากอินโดจีนภายใต้การนำของโฮจิมินห์ ผู้นำขบวนการชาตินิยมของเวียดนามเหนือ สามารถสถาปนาประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามได้เป็นผลสำเร็จ ผู้นำไทยในขณะนั้นกลับคิดว่าเป็นนโยบายที่รุกรานเอเชียให้เป็นคอมมิวนิสต์ โดยเป็นแผนการสนับสนุนของมหาอำนาจฝ่ายคอมมิวนิสต์ การสร้างความผูกพันกับสหรัฐฯ จึงทวีมากขึ้นตามลำดับ²⁷

ประเทศไทยจึงได้แสดงตนเป็นปฏิบัติกับจีนอย่างชัดเจน เพราะผู้นำไทยเชื่อว่า จีนได้ให้การสนับสนุนเวียดนามเหนือทำการรุกรานเวียดนามใต้ตามแผนการรุกขยายลงมาทางใต้ ซึ่งเป็นอันตรายต่อความมั่นคงปลอดภัยของไทย ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ อย่างเต็มที่ในการยับยั้งการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชีย อีกทั้งยินยอมให้สหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อให้ปฏิบัติการรบและไทยยังส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามเวียดนามตามนโยบายป้องกันคอมมิวนิสต์นอกประเทศอีกด้วย²⁸

ในช่วงที่สงครามอินโดจีนขยายขอบเขตกว้างขึ้น สหรัฐฯ ตกลงใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพสำคัญ สามารถติดตั้งอุปกรณ์การทำสงครามเวียดนามในไทยได้เพิ่มมากขึ้น ในระหว่างสงครามเวียดนามนั้น สหรัฐฯ ได้เปิดฉากการโจมตีเวียดนามเหนือทางอากาศในปีพ.ศ.2508 กำลังทหารสหรัฐฯ ในเวียดนามใต้มีถึง 543,000 คน (แต่ต่อมาได้ลดกำลังรบลงตามลัทธิ尼克สันในปีพ.ศ.2515)²⁹ ในปีพ.ศ.2509 มีทหารอเมริกันมาประจำในไทยประมาณ 24,000 คน ประมาณ 45% ของเครื่องบินที่ทิ้งระเบิดในเวียดนามบินไปจากสนามบินในประเทศไทย และ 80% ของเครื่องบินที่ปฏิบัติการในเวียดนามเหนือบินไปจากไทย และในเวลาเดียวกัน ไทยได้ส่งทหารอาสาสมัครไปร่วมรบในเวียดนาม ตลอดจนลงนามในข้อตกลงการใช้สนามบินอุตะนาและข้อตกลงว่าด้วยการปฏิบัติการป้องกันทางอากาศร่วมกันในปีพ.ศ.2510 และในปีพ.ศ.2511 ทหารของสหรัฐฯ ในไทยได้เพิ่มจำนวนเป็น 45,000 คน ตลอดจนมีฐานทัพสหรัฐฯ ในไทยรวมทั้งสิ้น 7 แห่ง³⁰

²⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 29-31.

²⁸ ธานี สุขเกษม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน: วิเคราะห์แนวนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อจีน พ.ศ.2492-2515 หน้า 64.

²⁹ เพ็ญศรี กาญจนในทัย พัฒนาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยปัจจุบัน หน้า 112-113.

³⁰ นฤมิตร สอดคุช สัมพันธ์ภาพทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน หน้า 51.

สหรัฐฯ จึงมีโครงการที่จะรักษาความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ หากไม่ประสบผลสำเร็จ สหรัฐฯ เห็นว่าจะรักษาเฉพาะดินแดนที่เห็นว่ามีสำคัญไว้เท่านั้น³¹ สหรัฐฯ พยายามกระตุ้นให้ไทยมีความเกรงกลัวภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์อยู่ตลอดเวลา หากไทยจะดำเนินนโยบายที่เป็นกลางย่อมสร้างความไม่พอใจให้แก่สหรัฐฯ อย่างแน่นอน สหรัฐฯ ถือว่าพันธมิตรใดที่ดำเนินนโยบายที่เป็นกลาง ย่อมคือพันธมิตรที่อ่อนแอ พันธมิตรที่เข้มแข็งจะต้องดำเนินนโยบายสนับสนุนและอยู่ฝ่ายตะวันตกอย่างแน่นแฟ้นเท่านั้น³²

ต่อมาในปีพ.ศ.2515 ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ได้ประกาศลัทธินิกสัน (Nixon Doctrine) โดยแสดงเจตน์จำนงที่จะลดความผูกพันทางทหารแก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลง เพื่อให้ประเทศเหล่านี้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น³³ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงท่าทีของสหรัฐฯ ที่มีต่อจีนมีความเป็นมิตรต่อกันมากขึ้น ส่งผลทำให้ไทยสามารถผูกสัมพันธ์ไมตรีกับจีนได้อีกครั้ง ซึ่งได้สร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศไทยในด้านความมั่นคงในเวลาต่อมาได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ให้ผลประโยชน์แก่ไทย-สหรัฐฯ อย่างมาก กล่าวคือ ไทยรู้สึกปลอดภัยและมั่นคงมากขึ้น เนื่องจากมีสหรัฐฯ เป็นฝ่ายพันธมิตรและพร้อมที่จะช่วยเหลือตลอดเวลา หากกรณีไทยเผชิญปัญหาการถูกคุกคามจากศัตรูคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ ได้ประโยชน์จากไทยในแง่ที่ว่าสามารถเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างมั่นคง และได้รับความไว้วางใจว่า เป็นประเทศที่เป็นมิตรที่สุดของไทยในขณะนั้น

นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2515 เป็นต้นมา สหรัฐฯ เริ่มลดท่าทีที่แข็งกร้าวกับจีนลงเป็นอย่างมาก ทำให้ความผูกพันระหว่างสหรัฐฯ - จีนได้ปรับเปลี่ยนดีขึ้น เนื่องจากท่าทีที่สหรัฐฯ มีต่อไซเบียดไม่สามารถเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้ ด้วยเหตุนี้ เพื่อความปลอดภัยของสหรัฐฯ การจะมีศัตรูเป็นมหาอำนาจคอมมิวนิสต์ถึงสองประเทศพร้อมกันจึงไม่ใช่เรื่องที่ดี ดังนั้นการสร้างความผูกพันเป็นมิตรกับจีนจึงก่อประโยชน์ให้แก่สหรัฐฯ ในแง่ที่ว่าเป็นตัวถ่วงดุลอำนาจกับไซเบียดได้เป็นอย่างดี

³¹พงษ์ศานต์ พันธุลภ, "ท่าทีของสหรัฐอเมริกาต่อบริษัทของไทย" วารสารรวมคำแห่ง ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (เมษายน 2519), หน้า 55-75.

³²Frank C. Darling, Thailand and the United States, p. 137.

³³สุดาพร นาญไพฑูย์, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนพ.ศ.2518-2528 (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 42.

นโยบายของไทยในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ มีความโดดเด่นเป็นอย่างมาก เพราะเหตุที่ว่า นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2493 เรื่อยมา ความเกรงกลัวภัยจากคอมมิวนิสต์และต่อต้านคอมมิวนิสต์มีกระแสแห่งความรุนแรงอยู่มาก³⁴ ครั้นก้าวสู่พ.ศ.2522 ประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาภัยคุกคามความมั่นคง เนื่องจากเวียดนามได้รุกรานและยึดครองกัมพูชาซึ่งมีพรมแดนติดกับไทย ทำการจัดตั้งระบอบเฮง สัมรินที่พนมเปญ และคงทหารไว้ในกัมพูชาตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2522 ประกอบกับสหรัฐฯ ซึ่งเป็นมหาอำนาจที่ไทยให้ความสำคัญที่สุดได้ทำการถอนทหารและลดบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลง หลังจากสงครามในเวียดนามได้ยุติลง ส่งผลทำให้ไทยหันวิตกและต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างรอบคอบมากยิ่งขึ้นเพื่อความมั่นคงของชาติ ดังนั้น ความผูกพันระหว่างไทย-สหรัฐฯ ในช่วงระยะเวลานี้จึงไม่แน่นแฟ้นเหมือนกับในอดีต จีนจึงเริ่มมีบทบาทต่อไทยมากขึ้นตามลำดับ

2.1.3 มิตรภาพไทย-สหรัฐฯ ภายหลังสหรัฐฯ ถอนตัวออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในระหว่างที่เกิดปัญหา กัมพูชา ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ไม่แน่นแฟ้นมากนัก แต่ยังคงมีความผูกพันต่อกัน แม้ว่าสหรัฐฯ จะประกาศถอนทหารออกจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วก็ตาม แต่ไทยยังคงเป็นพันธมิตรของสหรัฐฯ ไทย-สหรัฐฯ มีข้อตกลงทางการทหารร่วมกัน ดังนั้น กรณีการโจมตีหมู่บ้านโนนหมากมุ่นของไทยเมื่อปีพ.ศ.2523 ของเวียดนาม สหรัฐฯ ไม่ได้นิ่งนอนใจและได้ให้ความช่วยเหลือแก่ไทย โดยจัดส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ มาให้แก่ไทยทางอากาศ (airlift) และในปีพ.ศ.2525 นับเป็นปีแห่งการเริ่มต้นที่สหรัฐฯ กับไทย ได้เริ่มมีการซ่อมรบร่วมกันทุกปีภายใต้รหัส "cobra gold"³⁵ นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังได้ยินยอมขายเครื่องบินเอฟ-16 ที่มีอายุการใช้งานสูงให้กับไทยเป็นชาติแรกในอาเซียนอีกด้วย³⁶

³⁴จุลชีพ ชินวรรณ. "นโยบายต่างประเทศของไทย : ภูมิหลังและแนวโน้ม" วารสารเอเชียปริทัศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (เมษายน-มิถุนายน 2523), หน้า 21-42.

³⁵จุลชีพ ชินวรรณ. นโยบายต่างประเทศของไทยในทศวรรษ 1980 : การย้อนพินิจ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 9.

³⁶สุรชาติ บำรุงสุข. เอฟ-16 กับการเมืองไทย. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ, 2528), หน้า 60-68.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ยังมีความใกล้ชิดต่อกันอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความมั่นคง แต่สำหรับในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ จะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศนี้ไม่ราบรื่นเท่าที่ควร เพราะเริ่มมีปัญหาและเกิดภาวะตึงเครียด นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2528 เนื่องจากไทยเริ่มได้เปรียบดุลการค้ากับสหรัฐฯ เพิ่มมากขึ้น ไทยสามารถขยายตลาดและส่งออกสินค้าไปยังสหรัฐฯ ได้มากขึ้น สินค้าของไทยมีคุณภาพดีและราคาถูก ส่งผลทำให้สหรัฐฯ เริ่มใช้มาตรการทั้งทางเศรษฐกิจและกฎหมายเพื่อกีดกันไทย และเรียกร้องให้ไทยให้การคุ้มครองต่อสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual property right) และลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศมากขึ้น³⁷ ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ในช่วงระยะเวลานี้ แม้จะไม่ผูกพันใกล้ชิดแบบเดิม แต่ยังคงมีผลประโยชน์ทางความมั่นคงสอดคล้องต่อกันอยู่ กรณีการแก้ไขปัญหากัมพูชา จุดสำคัญประการหนึ่งในนโยบายของทั้งสองประเทศในช่วงนี้ ก็คือ สหรัฐฯ ตกลงที่จะจัดตั้งคลังอาวุธสำรองขึ้นในไทย (war reserve stockpile)³⁸

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ในช่วงระยะเวลานี้ เป็นความสัมพันธ์ที่ปรากฏให้เห็นได้สองด้าน กล่าวคือ ด้านบวก ได้แก่ กรณีความสัมพันธ์ด้านความมั่นคง แม้ว่าความสัมพันธ์จะไม่ใกล้ชิดเหมือนเดิมก็ตาม แต่ไทย-สหรัฐฯ ยังคงผูกพันและดำเนินการยุทธวิธียุทธร่วมกันด้วยดีตลอดมาเป็นประจำทุกปี เนื่องจากช่วงระยะเวลานี้ ปัญหาสำคัญที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของไทยเป็นอย่างมาก คือ ปัญหากรณีที่เกี่ยวข้องกับเวียดนามและยึดครองกัมพูชา ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศอินโดจีนเท่านั้น แต่ปัญหากัมพูชานี้ได้ขยายวงกว้างสู่ระดับระหว่างประเทศแล้ว สหรัฐฯ ซึ่งเป็นคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ จึงต้องให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ยุติลงด้วยดีโดยเร็วที่สุด แม้ว่าสหรัฐฯ จะไม่ได้มีบทบาทช่วยเหลือไทยอย่างเต็มที่ก็ตาม แต่นับได้ว่าสหรัฐฯ - ไทยมีผลประโยชน์สอดคล้องกันในการที่ต้องการที่ขจัดภัยคุกคามจากเวียดนาม ในด้านลบ ได้แก่ กรณีความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ ตั้งแต่ไทยได้เปรียบดุลการค้ามากกว่าสหรัฐฯ นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2528 เป็นต้นมา ได้ส่งผลทำให้สหรัฐฯ ไม่พอใจไทยและพยายามกดดันไทยตลอดเวลา โดยการใช้มาตรการทางกฎหมายและเศรษฐกิจ อาทิเช่น การจำกัดการส่งออกสินค้าออกไปขายยังสหรัฐฯ นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังขู่ที่จะตัดสิทธิพิเศษทางศุลกากร (GSP) ที่ไทยได้รับอีกด้วย หากไทยไม่ยอมให้การคุ้มครองต่อสิทธิทรัพย์สิน

³⁷ จุลชีพ ชินวรรโณ.นโยบายต่างประเทศในทศวรรษ 1980 : การย้อนพันิจ.หน้า 15.

³⁸ สุรชาติ บำรุงสุข. นานาชาติชนะด้วยคลังอาวุธสำรอง.(กรุงเทพมหานคร : สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ, 2530), หน้า (ด)-(ต).

ทางปัญญา ซึ่งสหรัฐฯ ต้องการให้ไทยให้การคุ้มครองต่อประเทศตน รวมทั้งลิขสิทธิ์การตีพิมพ์ วรรณกรรม เทปเพลง สิทธิบัตรยา และคอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์³⁹ แม้ว่าจะมีความขัดแย้งต่อกันบ้างก็ตาม ก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ หยุดชะงักลง เพียงแต่ไม่ผูกพันใกล้ชิดกันเหมือนเดิมเท่านั้น ประกอบกับ การเข้ามาในกัมพูชาของเวียดนามทำให้สหรัฐฯ ลดความสำคัญลง และเงินมีความสำคัญมากขึ้น

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน

ในอดีต ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนมีความผูกพันกันมานาน รูปแบบแห่งความสัมพันธ์ที่ไทยปฏิบัติต่อจีน คือ การส่งเครื่องบรรณาการ (จิ้มก้อง) ไปถวายแก่จักรพรรดิจีนเพื่อเป็นมิตรไมตรี⁴⁰ เป็นต้น

2.2.1 ความสัมพันธ์แรกเริ่มก่อนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนได้เริ่มขัดแย้งต่อกันมากขึ้น ในยุคของผู้นำไทยบางคน อาทิเช่น จอมพล ป.พิบูลสงคราม, จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์, และจอมพล ถนอม กิตติขจร ได้ต่อต้านประเทศคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงและฝักใฝ่ประเทศโลกเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ เนื่องจากผู้นำไทยเหล่านี้มีความคิดเห็นว่า ประเทศจีนเป็นแกนนำในการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ขึ้น และให้ความช่วยเหลืออย่างลับ ๆ ในการล้มล้างรัฐบาลไทย ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นโรงพิมพ์ สมาคม โรงเรียนจีน จึงต้องปิดกิจการลง เพราะเหตุที่ว่าผู้นำไทยในขณะนั้นต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ประกอบกับนโยบายของจีนในประเด็นที่ว่า จีนจะแผ่ขยายอิทธิพลของตนเข้าครอบคลุมประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ได้สร้างความหวาดวิตกให้แก่ผู้นำไทยในขณะนั้นอย่างมาก⁴¹ นโยบายดังกล่าวของจีนเป็นที่เชื่อกันว่าตั้งเป้าหมายไว้เป็นแนวปฏิบัติต่อประเทศไทยนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2493 เป็นต้นมาโดยพยายามเรียกร่อง

³⁹คณิง ฤาไชย, "กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยกับสหรัฐฯ" วารสารสารานุกรม ฉบับที่ระลึกครบรอบปีที่ 45 (10 กุมภาพันธ์ 2531), หน้า 30-40.

⁴⁰สืบแสง พรหมบุญ (แต่ง), กาญจน์ ละอองศรี (แปล), ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 46.

⁴¹"บทบาทระหว่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน" วารสารรัฐศาสตร์ (1 มกราคม 2515), หน้า 3.

ให้ประเทศไทยดำเนินนโยบายที่เป็นกลาง ซึ่งขัดแย้งกับสหรัฐฯ เพราะสหรัฐฯ ประสงค์ให้ไทยดำเนินนโยบายฝักใฝ่โลกเสรีเพียงฝ่ายเดียวและจีนได้ชี้ให้รัฐบาลไทยเห็นว่า สหรัฐฯ เป็นมหาอำนาจผู้รุกราน⁴² แต่เนื่องจากไทยผูกพันกับสหรัฐฯ อย่างแน่นแฟ้น ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ของไทย-จีนจึงหยุดชะงักลง

ความขัดแย้งระหว่างไทย-จีนที่ความรุนแรงยิ่งขึ้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากผลแห่งสงครามเกาหลี (ระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้) ซึ่งมีมหาอำนาจคือ สหรัฐฯ และจีนเป็นประเทศที่คอยให้ความช่วยเหลือตลอดมา โดยสหรัฐฯ จะสนับสนุนเกาหลีใต้ ส่วนจีนจะคอยสนับสนุนเกาหลีเหนือ เมื่อไทยมีนโยบายฝักใฝ่ประเทศตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ ดังนั้น ไทยจึงอยู่ฝ่ายสหรัฐฯ และเป็นปฏิปักษ์กับจีนอย่างเต็มที่ ประกอบกับจีนเองก็ไม่พอใจฝ่ายไทยที่ฝักใฝ่สหรัฐฯ ซึ่งเป็นศัตรูของจีน ดังนั้น การที่ไทยอยู่ฝ่ายสหรัฐฯ ช่วยเหลือสหรัฐฯ ในการร่วมรบ สร้างความไม่พอใจให้แก่จีนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนจึงขัดแย้งกันตลอดมา

ปัจจัยสำคัญที่กำหนดมุมมองของผู้นำไทยเกี่ยวกับจีนในช่วงระยะเวลานี้ มีสาเหตุมาจากไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับสหรัฐฯ เป็นอย่างมาก และสหรัฐฯ ดำเนินนโยบายอย่างไร ไทยก็จะมีความเห็นสอดคล้องด้วยเสมอ เมื่อสหรัฐฯ ต่อด้านจีน ไทยจึงต่อด้านจีนเช่นกัน ดังนั้น การที่ไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ทำให้จีนมองไทยในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการคุกคามจีน⁴³

ไทยได้แสดงตนเป็นปฏิปักษ์ต่อจีนมากขึ้นในกรณีเกิดสงครามเวียดนาม ซึ่งสหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามใต้ ส่วนจีนให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามเหนือ โดยไทยได้ให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในการยินยอมให้สหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อใช้ปฏิบัติการในสงครามเวียดนามได้ และไทยยังได้ส่งทหารอาสาสมัครเข้าไปร่วมรบในสงครามเวียดนาม เป็นการแสดงให้เห็นได้อย่างเปิดเผยว่า ไทยมีท่าทีที่จะเป็นศัตรูกับจีนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี ในกรณีสงครามเวียดนามดังกล่าว ผู้นำฝ่ายจีนได้กล่าวเตือนไทยไว้ว่า การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ คือ การเผชิญศึกสองด้าน อันได้แก่ การก่อการร้ายภายในประเทศและการ

⁴²เขียน วีระวิทย์, "สาธารณรัฐประชาชนจีนกับขบวนการคอมมิวนิสต์ไทย" ใน สุชาติ สวัสดิ์ศรี (รวบรวม), ขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิธเนศ, 2517), หน้า 183.

⁴³สืบแสง พรหมบุญ, "ไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน : วิเคราะห์แนวโน้มนโยบายต่างประเทศ", วารสารสังคมศาสตร์ 4 (ตุลาคม 2517), หน้า 6.

แพร่ขยายของสงครามจากเวียดนามมาสู่ประเทศไทยในภายหน้า ซึ่งผู้นำไทยควรจะตระหนักว่า ไทยเป็นเพื่อนบ้านกับประเทศอินโดจีน กรณีที่ไทยให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในการรุกราน เวียดนาม ไทยจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงสงครามไปได้ และไทยจะกลายเป็นศัตรูของประเทศอินโดจีน และประเทศในเอเชียอาคเนย์ เพราะฉะนั้น หากไทยยังคบค้ากับสหรัฐฯ สนับสนุนสหรัฐฯ ไทยจะ ถูกคนไทยด้วยกันทำการล้มล้างประเทศลงในที่สุด⁴⁴

นโยบายการต่อต้านจีนของไทยในช่วงระยะเวลานี้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเห็นได้จากการ ประกาศลดจำนวนคนต่างด้าวที่จะเข้ามายังประเทศไทยจากปีละ 10,000 คน ให้เหลือเพียงปีละ 200 คน ในปีพ.ศ.2493⁴⁵ และเพื่อลดความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนในประเทศไทยกับคนจีนใน แผ่นดินใหญ่ (ประเทศจีน) ไทยได้ดำเนินการไม่สนับสนุนให้คนจีนในประเทศไทยเดินทางไปศึกษา ต่อในประเทศจีน⁴⁶

ความรู้สึกหวาดระแวงว่าจีนจะเข้ามาเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในไทย โดยแทรกซึมผ่าน ทางการค้าติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนจีนในไทยกับคนจีนในประเทศจีน ส่งผลทำให้จอมพล ป.ฯ ได้ ทำการควบคุมอย่างเข้มงวดต่อบุคคลที่จะเดินทางไปจีนอย่างเคร่งครัด เมื่อเกิดกรณีกบฏสันติภาพ ขึ้นในปีพ.ศ.2495 มีผู้แทนฝ่ายไทย 2 คน คือ นายสงวน ตุลารักษ์ และนายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ซึ่งได้เดินทางไปร่วมประชุมคณะผู้สนับสนุนสันติภาพแห่งเอเชียและได้เดินทางกลับประเทศไทย โดยต่อมาถูกจับกุมตัวในที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่า บุคคลทั้งสองทำการลี้ภัยออกจากประเทศอัน เป็นการผิดกฎหมาย และมีโทษฐานปลอมแปลงหนังสือเดินทาง และไม่ว่าบุคคลใดจะเดินทางไป ประเทศจีน เมื่อกลับมาถึงประเทศไทย ก็จะถูกดำเนินคดีและจับกุมตัวในข้อหาเดียวกัน⁴⁷

นอกจากนี้ ผู้นำไทยยังหวาดระแวงว่า จีนได้ให้การสนับสนุนแก่ผู้ลี้ภัยทางการเมืองคนไทย ที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน โดยอาศัยประเทศไทยเป็นแหล่งซ่องสุมและวางแผนการเพื่อประสงค์จะ

⁴⁴Martin Gurtov, *China and Southeast Asia : The Politics of Survival*. (Baltimore : The John Hopkins University Press, 1971), p.31.

⁴⁵Donald E. Neuchterlein, *Thailand and the Struggle for Southeast Asia*. pp.101-102.

⁴⁶William G. Skinner, *The Chinese Society in Thailand : An Analytical History*. (New York : Cornell University Press, 1975), p.340.

⁴⁷ธานี สุขเกษม, *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน : วิเคราะห์แนวนโยบายต่างประเทศของไทยที่มี ต่อจีนพ.ศ.2492-2515*. หน้า 67-70.

ล้มล้างรัฐบาลไทย ซึ่งพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น) ได้แถลงการณ์ต่อที่ประชุมระหว่างชาติเอเชียและแอฟริกา เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซียเมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2490 ต่อปัญหาเขตไทยอิสระว่ารัฐบาลไทยสงสัยว่าจีนได้ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ (รัฐมนตรีอาวุโสของไทย) ซึ่งได้ลี้ภัยไปปักกิ่งทำการเกลี้ยกล่อมให้คนไทยในประเทศจีนกลับมาแทรกซึมและทำลายประเทศไทย⁴⁸ โดยกล่าวหาว่า จีนสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ลี้ภัยการเมืองอยู่ในจีนตั้งแต่ปีพ.ศ.2493 (จนถึงปีพ.ศ.2513)⁴⁹ และทำการสร้างข่าวว่า นายปรีดีฯ ช่างสมคนเผ่าไทยในมณฑลยูนนานของจีน เพื่อกลับเข้ามามีอำนาจในไทย ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว รัฐบาลของจอมพลป.ฯ ในขณะนั้น หัวนเกรงกำลังของนายปรีดีฯ อย่างเกินเหตุ เพราะนายปรีดีฯ ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ หากแต่เป็นบุคคลที่มีหัวรุนแรงเท่านั้น⁵⁰

ต่อมาประมาณปีพ.ศ.2499-2501 ได้มีการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการระหว่างไทย-จีนขึ้นในระดับประชาชนต่อประชาชน เนื่องมาจากการที่จีนลดความแข็งแกร่งและได้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ โดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากขึ้น ส่งผลทำให้ไทยได้ลดความแข็งแกร่งลงด้วยเช่นกัน และคลายความเข้มงวดในการติดต่อกับจีนลงเป็นอย่างมาก⁵¹ แต่ความสัมพันธ์ของไทย-จีนไม่ได้ดีขึ้นแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะว่าการที่ไทยยินยอมให้สหรัฐฯ ใช้ฐานทัพอากาศในไทยทำการทิ้งระเบิดเวียดนามเหนืออันเป็นภัยต่อจีนโดยอ้อม จีนจึงได้ตอบด้วยการประกาศสนับสนุนแก่นวร่วมหรือขบวนการต่าง ๆ ที่ต่อต้านรัฐบาลไทยมากขึ้น เช่น ในปีพ.ศ.2508 จีนสนับสนุนให้นายมงคล ณ นคร ผู้แทนขบวนการไทยอิสระ (TIM : Thai Independent Movement) ประกาศตั้งกลุ่มการเมืองที่ปักกิ่ง และพันโท พโยม จุฬานนท์ ได้ประกาศจัดตั้งแนวร่วมรักชาติไทย (TUPF : Thai United Patriotic Front) ที่ปักกิ่ง ซึ่งทั้งสองขบวนการนี้ได้รวมตัวกันเพื่อต่อต้านรัฐบาลไทยโดยตรง⁵²

เพราะฉะนั้น การที่ไทยให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในการคุกคามจีน เท่ากับว่าไทยแสดงตัวเป็นปฏิปักษ์กับจีนอย่างชัดเจน ซึ่งเห็นได้ชัดในกรณีที่ไทยส่งทหารเข้าไปร่วมรบในสงครามเกาหลี-สงครามเวียดนาม รวมทั้งการอนุญาตให้สหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเป็นการทำร้ายและเป็น

⁴⁸ Jay Taylor. *China and Southeast Asia*. (New York : Praeger Publishers, 1976), P.246.

⁴⁹ Harold Hinton. *Communist China in World Politics*. (Boston : Houghton Mifflin Company, 1966), p.461.

⁵⁰ เขียน ธีระวิทย์, "จีนกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย", ใน *จีนกับสังคมโลก*. หน้า 286-287.

⁵¹ Jay Taylor. *China and Southeast Asia*. p.259.

⁵² เขียน ธีระวิทย์, "จีนกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย", ใน *จีนกับสังคมโลก*. หน้า 283.

ความพยายามของสหรัฐฯ ที่จะปิดล้อมจีน⁵³ ด้วยเหตุนี้ การกระทำการได้ตอบรัฐบาลไทยด้วยการสนับสนุนขบวนการดังที่ได้กล่าวในข้างต้น อาจเป็นไปได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อแสดงจุดมุ่งหมาย โดยต้องการให้ไทยลดความผูกพันกับสหรัฐฯ ลง และดำเนินนโยบายที่เป็นมิตรกับจีน

ในระหว่างปีพ.ศ.2514-2515 ไทยและจีนเริ่มลดความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศ เนื่องจากในปีพ.ศ.2512 ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ได้ประกาศลัทธิ尼克สัน เพื่อแสดงเจตนารมย์ที่จะให้สหรัฐฯ ถอนตัวออกจากภูมิภาคเอเชียอาคเนย์⁵⁴ ประกอบกับ ประธานาธิบดีนิกสันต้องการให้สงครามเวียดนามยุติลง ซึ่งจีนจะเป็นตัวกลางช่วยชักจูงให้เวียดนามเหนือยอมยุติสงครามได้⁵⁵ สำหรับจีนจำเป็นต้องผูกมิตรกับสหรัฐฯ เนื่องจากจีนมีความขัดแย้งกับโซเวียตมากขึ้น ความปรารถนาที่จะติดต่อกันระหว่างสหรัฐฯ -จีนเริ่มต้นขึ้นโดยจีนดำเนินนโยบายการทูตโดยการใช้อิทธิพลป้องกันจัดการแข่งขันขึ้นในปีพ.ศ.2514 ส่วนสหรัฐฯ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเจรจากับจีนคือ นายเฮนรี คิสซิงเจอร์ ก็ได้เดินทางไปเยือนจีน เข้าพบนายกรัฐมนตรีของจีน คือ โจวเอินไหลในปีพ.ศ.2515 ส่งผลทำให้ผู้นำไทยต้องหันมาพิจารณากำหนดนโยบายของไทยที่มีต่อจีนเสียใหม่⁵⁶ ซึ่งการลดความเป็นปฏิปักษ์กับจีนลงจะเป็นหนทางในการสร้างความเป็นมิตรกับจีนได้ในโอกาสต่อไป

2.2.2 ความสัมพันธ์ไทย-จีนภายหลังวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2518

ความสัมพันธ์ได้กลับสู่ระดับปกติ (normalized relations) ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในสมัยของนายกรัฐมนตรีม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งมีทัศนคติที่แตกต่างจากผู้นำไทยคนก่อน ๆ กล่าวคือ มีความคิดเห็นว่า การผูกมิตรกับประเทศจีนมีแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ไม่มีเสียประโยชน์ และไทยได้เปลี่ยนแปลงนโยบายมาเป็นการวางตัวเป็นกลาง ไม่แบ่งแยกกระบอบการปกครอง อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนจึงเป็นจริงเป็นจัง เป็นรูปธรรมและเป็นทางการมากขึ้น ในที่สุดจึงได้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการขึ้นเมื่อวันที่

⁵³ กระมล ทองธรรมชาติและกมล สมวิเชียร หัวเลี้ยวหัวต่อของนโยบายต่างประเทศไทย หน้า 31.

⁵⁴ พงษ์ศานต์ พันธุลาภ, "ท่าทีของสหรัฐอเมริกากับอนาคตของไทย" วารสารรวมคำแหง 1 (เมษายน 2519), หน้า 61.

⁵⁵ เขียน ธีระวิทย์, "จีนกับการคลี่คลายความตึงเครียดในเอเชีย", ใน จีนกับสังคมโลก หน้า 366.

⁵⁶ มนตรี เจนวิทย์การ, "การเสนอข่าวเกี่ยวกับจีนในหนังสือพิมพ์ไทยนับตั้งแต่การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีน-ประเทศไทยในปี 1975" วารสารรัฐศาสตร์สาร 1 (กันยายน 2523), หน้า 93.

1 กรกฎาคม พ.ศ.2518 นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่ไทย-จีนหันมาผูกไมตรีต่อกันอย่างแน่นแฟ้น⁵⁷ และเป็นรากฐานของการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองที่ดีในเวลาต่อมา และมีความสัมพันธ์ร่วมมือกันตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลสมัยพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ หรือ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้น

การตัดสินใจปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในช่วงระยะเวลานี้ ได้เริ่มต้นจากการที่ผู้นำไทย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ส่งคณะทำงานภายใต้การนำของนายอานันท์ ปันยารชุน (เอกอัครราชทูตไทยประจำองค์การสหประชาชาติในขณะนั้น) ให้เดินทางไปเจรจากับผู้นำจีนเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ.2518 เกี่ยวกับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต⁵⁸ และในวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2518 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ฯ ได้เดินทางไปเยือนจีนและลงนามในแถลงการณ์ร่วมสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการขึ้นในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 ซึ่งไทยนับเป็นประเทศที่ 101 ในโลกที่รับรองรัฐบาลจีน และเป็นประเทศที่สามในกลุ่มอาเซียน (ประเทศแรกคือ มาเลเซีย และประเทศที่สองคือฟิลิปปินส์) ถือได้ว่า การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตดังกล่าว เป็นสัญลักษณ์ของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันเป็นอย่างดี⁵⁹ และจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ส่งผลให้ความขัดแย้ง ความเป็นศัตรู ที่ไทย-จีน เคยมีต่อกันนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 เป็นอันยุติลงได้ในที่สุด

ภายหลังวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนมีความแน่นแฟ้นและใกล้ชิดต่อกันมากขึ้น มีการเยี่ยมเยือนซึ่งกันและกันมากขึ้น ทั้งในระดับรัฐบาลและประชาชน แต่ในปีพ.ศ.2519 ความสัมพันธ์ของสองประเทศนี้ต้องหยุดชะงักลงชั่วคราว เนื่องจากว่า ไทย-จีน ต่างเกิดปัญหาภายในประเทศของตน กล่าวคือ ประเทศจีนประสบความสูญเสียผู้นำถึงสองคน คือ นายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล (อสัญกรรมเดือนมกราคม พ.ศ.2519) และเหมาเจ๋อตง (อสัญกรรมเดือนกันยายน พ.ศ.2519) ก่อให้เกิดกระแสแห่งความขัดแย้งและความต้องการแย่งชิงอำนาจขึ้นระหว่างผู้นำระดับสูงในขณะนั้น คือ เติ้งเสี่ยวผิง และกลุ่มแก๊งค์ 4 คน (Gang of Four) ซึ่งได้แก่ เจียงชิ่ง (ภรรยาเหมาเจ๋อตง) จางซุนเจี๋ยว เหยาเหวินหยวน และหวางหุงเหวิน ซึ่งเป็นความ

⁵⁷จุลชีพ ชินวรรโณ. สัมพันธ์ไมตรีไทย-จีน : ทศวรรษแห่งมิตรภาพพ.ศ.2518-2528. (กรุงเทพมหานคร : โครงการเงินศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 18-20.

⁵⁸Nopadol Gunavibulya, "The Normalization of Relations between Thailand and the People's Republic of China". Saranrom 1985, p.252.

⁵⁹จุลชีพ ชินวรรโณ. สัมพันธ์ไมตรีไทย-จีน : ทศวรรษแห่งมิตรภาพพ.ศ.2518-2528 หน้า 25-26.

ขัดแย้งทางการเมือง และในที่สุด เต็งเสี่ยวผิงก็เป็นผู้ชนะและกลับมามีอำนาจอีกครั้งในปีพ.ศ.2521 เป็นต้นมา ซึ่งมีแนวนโยบาย 4 ทันสมัย ประกอบด้วย เกษตรกรรม อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี และการทหาร และได้เริ่มนำมาใช้ปฏิบัตินับแต่นั้นเป็นต้นมาเช่นเดียวกัน

สำหรับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในของประเทศไทย ได้เกิดขึ้นเนื่องจาก ความขัดแย้งที่มีขึ้นระหว่างรัฐบาลและประชาชน เหตุการณ์นองเลือด การสังหารหมู่นักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 การเปลี่ยนแปลงผู้นำมาเป็น นายธานินทร์ กรัยวิเชียร (ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายทหารนำโดยพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่) ทำให้แนวนโยบายของไทยจากที่เคยใกล้ชิดเป็นมิตรกับจีน กลายมาเป็นต่อต้านจีน และเป็นศัตรูกับจีนอีกครั้งหนึ่ง โดยข้ออ้างของฝ่ายรัฐบาลไทยในขณะนั้น คือ ไทย-จีน ต่างอุดมการณ์กันเท่านั้น ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ.2520 มีการบัญญัติกฎหมายที่ห้ามคณะผู้แทนของรัฐบาลไทยเดินทางไปพบปะแลกเปลี่ยนหรือติดต่อที่เป็นทางการกับประเทศที่มีการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ และบุคคลใดประสงค์จะเดินทางไปเยือนจีน จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลเสียก่อน ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก ในที่สุด ความสัมพันธ์ที่เคยดีต่อกันระหว่างไทย-จีน ก็เสื่อมลง⁶⁰

อย่างไรก็ดี ความห่างเหินระหว่างไทย-จีนได้เริ่มคลี่คลายลง เมื่อผู้นำไทยได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งทำการยึดอำนาจได้สำเร็จเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 พลเอก เกรียงศักดิ์ฯ ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายมาเป็นผูกมิตรกับทุกประเทศ ไม่แบ่งแยกอุดมการณ์ และระบอบการปกครองอีกต่อไป ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนฟื้นฟูขึ้นได้อีกครั้ง

ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน ภายหลังจากวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2518 เป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนนโยบาย และการปรับตัวของสองประเทศจากที่เคยขัดแย้งต่อกัน ได้พยายามที่จะสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน และเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น (การเยี่ยมชมเยือนไปมาระหว่างกัน ส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ของสองประเทศนี้มีความแน่นแฟ้นต่อกันมากยิ่งขึ้น และใกล้ชิดต่อกันตลอดมา)

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

2.2.3 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาสหรัฐฯ มาสู่จีน

หลังจากที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญแก่ไทยและประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้น้อยลง เพราะเนื่องมาจากผลแห่งความพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนามของสหรัฐฯ จึงทำให้ไทยหันมาให้ความสนใจกับจีนมากยิ่งขึ้น เพื่อผลประโยชน์ของไทยเอง ไม่ได้ทำไปเพื่อเอาใจสหรัฐฯ เนื่องจากในระหว่างปีพ.ศ.2521-2522 ไทยมีข้อบาดหมางกับเวียดนามเหนือโดยที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ การที่ไทยจะพึ่งพาสหรัฐฯ แต่เพียงประเทศเดียว ดังแต่ก่อนก็ไม่สามารถกระทำได้ ดังนั้นตัวแสดงที่สำคัญที่จะต่อต้านเวียดนามให้แก่ไทยได้ในขณะนั้นมีเพียงประเทศเดียว คือ จีน เพราะจีน-เวียดนามเคยเป็นมิตรต่อกัน และเวียดนามก็เกรงกลัวจีนอยู่ หากไทยสามารถผูกมิตรกับจีนได้อย่างแน่นแฟ้น ความมั่นคงของประเทศไทยก็จะปลอดภัยจากการถูกคุกคามไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

ปัญหากัมพูชาส่งผลทำให้ความร่วมมือระหว่างไทย-จีนมีความชัดเจนขึ้น เพราะการรุกรานและยึดครองกัมพูชา ซึ่งมีพรมแดนติดกับไทยของเวียดนาม ประกอบกับปัญหาการก่อการร้ายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้สร้างความกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของประเทศไทยเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในช่วงระยะเวลานี้ผู้นำไทยจึงได้ให้ความสนใจในเรื่องของความมั่นคงมาก และพยายามดำเนินนโยบายมองรอบทิศ (omni-directional)⁶¹ เพื่อจุดประสงค์ในการแสวงหาพันธมิตรต่อต้านการขยายอิทธิพลของเวียดนาม ซึ่งมีโซเวียตเป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่ ให้ปัญหาคลี่คลายโดยสันติวิธีโดยเร็วที่สุด เพราะฉะนั้น การดำเนินนโยบายโดยเอนเอียงเข้าหาเพียงมหาอำนาจประเทศหนึ่งเพียงประเทศเดียวดังเช่นความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐฯ แบบในอดีต จึงไม่สามารถนำมาปรับใช้กับสถานการณ์ในกัมพูชาได้

ในช่วงระยะเวลาปีพ.ศ.2522 เวียดนามได้รุกรานและยึดครองกัมพูชาและสร้างความกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของไทย ประเทศไทยจึงได้รับความเห็นใจจากนานาชาติในฐานะที่เป็นประเทศด่านหน้า (Front - line State) และได้รับความช่วยเหลือจากประเทศต่าง ๆ รวมทั้งจีน ซึ่งมีผลประโยชน์ที่สอดคล้องกับไทยในการที่จะต่อต้านการขยายอิทธิพลของเวียดนาม⁶² ทำให้

⁶¹จุลชีพ ชินวรรณ, "นโยบายต่างประเทศไทยช่วงสงครามเย็น" ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิรสเกล จำกัด.2536), หน้า 131.

⁶²เรื่องเดียวกัน. หน้า 36-40.

ไทย-จีนที่ความใกล้ชิดกันมากขึ้น จากความใกล้ชิดและมีผลประโยชน์ที่สอดคล้องกัน ทำให้ไทยได้รับประโยชน์เพราะจีนยินยอมลดความช่วยเหลือแก่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยลง⁶³

การรุกรานและยึดครองกัมพูชา ได้ทำให้กองทัพเวียดนามเข้ามาประชิดเขตแดนของไทยมากขึ้น และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณที่พรมแดนไทยประชิดติดกับกัมพูชา ช่วงระยะเวลากลางปีพ.ศ.2523 ได้เกิดเหตุการณ์ กรณีหมู่บ้านโนนหมากมูน จังหวัดปราจีนบุรี ทหารไทยและทหารเวียดนามที่รุกล้ำเขตแดนไทยได้ต่อสู้กัน สร้างความไม่พอใจให้แก่ไทยเป็นอย่างมาก เพราะการที่เวียดนามทำการรุกรานประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการกระทำที่ขัดต่อกฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งไทยไม่อาจยอมรับได้ เพราะฉะนั้น ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องต่อต้านการขยายอิทธิพลของเวียดนาม แต่ด้วยกำลังของฝ่ายไทยเพียงประเทศเดียว ย่อมไม่สามารถที่จะต่อต้านเวียดนามได้สำเร็จ ประกอบกับจีนกำลังขัดแย้งกับเวียดนามเพราะเวียดนามหันไปฝักใฝ่โซเวียต ซึ่งเป็นศัตรูของจีน ผู้นำไทยจึงเห็นโอกาสอันดีที่จะสานความสัมพันธ์กับจีนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เมื่อไทย-จีนต่างไม่พอใจเวียดนามเหมือนกัน ไทย-จีนจึงมีผลประโยชน์ที่สอดคล้องกัน คือ ขจัดภัยคุกคามจากเวียดนาม และด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงส่งผลทำให้ความสำคัญของจีนทวีมากยิ่งขึ้น จีนมีประโยชน์ต่อไทยและช่วยเหลือไทยได้มากในช่วงระยะเวลานี้ เพราะฉะนั้น ปัญหา กัมพูชา จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ส่งผลทำให้ผู้นำไทยถือว่าจีนมีความสำคัญต่อความมั่นคงของไทย

อย่างไรก็ตาม สหรัฐฯ ยังคงเป็นมิตรกับไทยตลอดมา แต่เนื่องจากผลแห่งการพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนาม ทำให้สหรัฐฯ มีข้อจำกัดหลายประการในการช่วยเหลือไทยในกรณีที่ไทยถูกเวียดนามคุกคาม สหรัฐฯ คงช่วยเหลือได้เพียงด้านอาวุธยุทโธปกรณ์เท่านั้น⁶⁴ เพราะฉะนั้น ไทยจึงไม่คาดหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ อย่างเต็มที่ดังในอดีตได้อีกต่อไป จีนจึงเป็นเป้าหมายใหม่แทนสหรัฐฯ

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบพึ่งพามาจากสหรัฐฯ มาสู่จีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการร่วมกันแก้ไขปัญหากัมพูชา ได้ส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนกระชับความใกล้ชิด

⁶³Saiyud Kerdphol, *The Struggle for Thailand : Counter - Insurgency 1965-1985*. (Bangkok : S.Research Center Co., 1987), pp. 166-167.

⁶⁴จุลชีพ ชินวรรโณ, "นโยบายต่างประเทศไทยช่วงสงครามเย็น" ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ. หน้า 133.

ต่อกันมากยิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายต่างเห็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุผลที่ว่า เวียดนาม คือ ภัยคุกคามที่สำคัญของไทย-จีน หากเวียดนามรุกรานและยึดครองกัมพูชาได้สำเร็จ ความมั่นคงของไทย-จีนย่อมถูกกระทบกระเทือนด้วยอย่างแน่นอน ดังนั้น ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ไทย-จีนหันกลับมาเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้ในที่สุด

แนวความคิดเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติของ Han J. Morgenthau ใช้อธิบายเนื้อหาในบทนี้ได้เป็นอย่างดีในหลายกรณี กล่าวคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ ในอดีต ผลประโยชน์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ สอดคล้องกันคือ ต่อต้านภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ และเป็นศัตรูกับคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจน เมื่อจีนเป็นคอมมิวนิสต์ ผลประโยชน์ระหว่างไทย-จีนในขณะนั้นจึงอยู่ในลักษณะของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน
2. สงครามเกาหลี-สงครามเวียดนาม ทำให้ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐฯ มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งสองประเทศมีผลประโยชน์ที่เกื้อกูลระหว่างกันเป็นอย่างดี ความต้องการให้ประเทศชาติมั่นคง ทำให้ผู้นำไทยในอดีตดำเนินนโยบายคล้ายตามสหรัฐฯ ตลอด ประกอบกับความกลัวภัยคอมมิวนิสต์ของผู้นำไทย และความต้องการสกัดกั้นอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ของสหรัฐฯ ได้ส่งผลทำให้ไทย-สหรัฐฯ ร่วมมือกันอย่างแน่นแฟ้น ไทย-จีนเป็นศัตรูต่อกันเด่นชัดมากขึ้น เพราะผลประโยชน์ของไทย-จีนขัดแย้งต่อกัน
3. เมื่อสหรัฐฯ เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนาม และประกาศถอนตัวออกจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบกับสหรัฐฯ เริ่มปรับท่าทีมาเป็นมิตรกับจีนมากขึ้น ไทยจึงต้องปรับเปลี่ยนนโยบายใหม่เพื่อไม่ให้ประเทศต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไทย-จีนจึงหันมาเป็นมิตรต่อกันได้อีกครั้ง และสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันได้
4. ผลประโยชน์แห่งชาติระหว่างไทย-จีน มีความเด่นชัดที่สุด หลังจากที่ไทย-จีนได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการต่อกันในปี.ศ.2518 และผู้นำไทยได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการพึ่งพาจากสหรัฐฯ มาสู่จีน เพราะในปี.ศ.2522 เกิดปัญหา กัมพูชา กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของไทย เป้าหมายใหม่ที่จะช่วยเหลือไทยได้ดีในขณะนั้น คือ จีน ดังนั้น ไทย-จีนจึงมีผลประโยชน์ร่วมกันในการขจัดภัยคุกคามจากเวียดนาม

การรักษาความเป็นเอกราชและอธิปไตยให้ประเทศชาติมีความมั่นคง ถือเป็นผลประโยชน์แห่งชาติที่สำคัญยิ่งของประเทศไทย ผลประโยชน์ระหว่างไทย-จีน จะอยู่ในรูปแบบของความร่วมมือหรือความเป็นปฏิปักษ์ ปัจจัยสำคัญที่ต้องร่วมในการพิจารณา ก็คือ เรื่องของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ, สภาพแวดล้อมภายในประเทศ, และระยะเวลา ได้เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์แห่งชาติระหว่างไทย-จีนอย่างไร.